

Roma Mimarlığı: Ders 14 Transkript

5 Mart, 2009 << [geri](#)

1. Bölüm. Traianus İmparatorluğun Sınırlarını Genişletiyor ve Roma'da Kamu Yapıları İnşaasına Başlıyor [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. Bugünkü dersimizin adı, gördüğünüz gibi, "Tüm Forumların Anası: Roma'da Traianus Dönemi Kamu Yapıları". Neden böyle isimlendirdiğimi Roma'da Traianus zamanında yapılan bir hamam yapısını ve Traianus Forumu'nu görünce anlayacaksınız. Bunlar, şimdiye kadar gördüğümüz tüm yapılardan çok daha büyük ve her bakımdan ilginç, devasa yapılardı.

Nerva'da kalmıştık. Anımsayacağınız gibi, Nerva imparator olduğunda zaten yaşlı ve nispeten sağlığı bozuk biriydi. Solda bir portresini gördüğümüz Nerva'nın Senato tarafında seçilmiş olduğunu da hatırlayacaksınız. Senato kendi içinden birini ilk kez imparator olarak seçiyordu. Nerva senato tarafından seçilen ilk imparatordu ve senato tarafından sevilen biriydi. Fakat Nerva kısa bir süre sonra senato ve aristokratlar tarafından sevilse de, askerler arasında pek de popüler olmadığını ve bunun da çok iyi bir durum olmadığını fark etti. Çok akıllıca davranarak, hemen Roma ordusunun en sevilen, en başarılı askeri olan Traianus'u kendisine varis olarak seçti.

Nerva Traianus'u evlat da edindi. Perdenin sağında da Traianus'un portresini görüyoruz. Nerva Traianus'u M.S. 97 yılında evlat edinmişti. Böylece, Nerva 98 yılında sadece onaltı ay görevde kaldıktan sonra öldüğünde, Traianus hiç mücadele etmek zorunda kalmadan onun yerine geçti. Traianus olağanüstü bir Roma imparatoru oldu. Döneminin mimarisini kavramamız ve çözümleyebilmeniz için Traianus hakkında bilmemiz gereken birkaç önemli nokta var. Bunlardan bir tanesi, Traianus'un Roma dışında doğan ilk imparator olmasıdır. İspanya'da doğmuştur. İspanya'da doğan ilk imparatordur. İspanya'nın bir taşra olduğu düşünülmemeli. İspanya Romalılar tarafında çoktan kolonileştirilmiş, gelişmiş bir uygarlığa sahip bir bölgeydi. Ayrıca Traianus tahta geçtiğinde oldukça genç, 45 yaşındaydı. Sağlığı yerinde enerjik biriydi ki, bu da o dönemde imparatorluğun gereksinim duyduğu bir özellikti.

Çok sayıda ve çok başarılı askeri seferler düzenleyen Traianus imparatorluğun sınırları en uç noktalara taşımış; onun zamanında imparatorluk en geniş sınırlarına sahip olmuştu. Ondan sonra kimse bu sınırların ötesine geçememiştir. Bu aşamadan sonra Traianus'un sınırları sağlamlaştırdığını görüyoruz. Yani bu sınırlar, bu dönem derslerde göreceğimiz en geniş sınırlar olacaktır. Traianus inşa ettireceği mimari yapılar konusunda da çok doğru seçimler yapmış; Vespasianus ve Titus'un izinden giderek özel yapılar yerine büyük ölçekli kamu yapıları inşa ettirmiştir. Her şeyden önce Nero ve Domitianus'un anısını kendinden uzak tutmaya özen göstermiştir. Roma'da kamu yapıları inşa ederek, bugün projelerini incelerken göreceğimiz gibi, kendisini Augustus, Claudius ve Flavius hanedanı ile ilişkilendirmiştir.

Traianus tahta geçtiğinde diğer birçok imparator gibi, o da çevresine bakıp onarım isteyen eski yapıları seçti ve olabildiğince çok yapıda onarım yapılmasına karar verdi. Ve bu seçiminde çok dikkatli davrandı. Elbette, çoğu zaten yıktırılmış olan Nero yapılarını seçmedi; daha gerilere, Nero ve Domitianus gibi monarşik ruhlu imparatorların çok daha öncesine, hatta birçok açıdan çok daha basit bir dönem olan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gidip bu dönemden, Augustus Dönemi'nden yapılar seçti. Örneğin Roma'daki Caesar Forumu'nu, yani Forum Iulium'u restore ettirdi. Bugün ayrıntılarına girmeyeceğim; bu forumu gayet iyi biliyorsunuz. Iulius Caesar Forumu'nun onarımının Domitianus zamanında başlamış olduğunu hatırlayın, bu onarım Traianus zamanında, M.S. 98 – 117 yılları arasında bir zaman diliminde tamamlanmıştır. Burada tekrar resmini görüyoruz. Yerini hatırlayacaksınız, Victor Emmanuel Anıtı'nın hemen yanındaydı. Ve yine, Domitianus ve Traianus zamanında yapılan onarımlara rağmen yapının yıkılmış olduğunu da hatırlayacaksınız.

Venus Genetrix Tapınağı'na bakarsanız; podyum ve merdivenleri dışında burada sadece Traianus restorasyonuna ait üç sütunun kaldığını göreceksiniz. Burada bu üç sütunu görüyorsunuz. Bunun iki yanında sütun dizileri bulunan büyük bir açık alan olduğunu; solda da *tabernae* yani dükkanlarıyla bir pazar yeri olduğunu hatırlayacaksınız. Bu resmi de daha önce görmüştük. Bu, Traianus Dönemi'nde yapılan restorasyona ait bir bloktu. Gördüğünüz gibi, Flaviuslar zamanının bir özelliği olan bezemeler Traianus Dönemi'nde de kullanılmaya devam edilmiştir; bunlar yoğun bezemeli, derin işlenmiş, açıklı koyulu zıtlıklara sahip mimari bezemelerdi. Sonuç olarak, o da Flaviuslar zamanının ince işlemeli mimari bezemelerini kullanmayı sürdürmüştür.

Iulius Caesar Forumu içindeki Venus Genetrix Tapınağı'nın alınlığının ortasında Venus'un denizden doğuşunun betimlendiğini anımsayacaksınız. Başka bir Venus betimlemesi daha var. Burada bu frizden, savaş aletleri taşıyan cupidlerin olduğu bölümün bir ayrıntısını görüyorsunuz. Cupidler şu tombul, kanatlı bebekler. Gördüğünüz gibi, içlerinden bir tanesi burada bir kılıç kını taşıyor. Bunlar Mars'ın silahları, zırhları. Mars elbette, Venus'un yoldaşydı ama burada askeri zaferlere de bir gönderme yapıyordu. Bu friz anladığımız kadarıyla, yapının Traianus zamanında yapılan renovasyonuna aitti ama yapımında olasılıkla, tapınağın Caesar zamanına ait orijinal bir frizinden esinlenilmişti. Iulius Caesar Forumu'ndaki Venus Genetrix Tapınağı'nı, Traianus'un iktidarının ilk yıllarında yaptırdığı onarım çalışmalarına bir örnek olarak gördük.

2. Bölüm. Traianus Hamamı [00:07:54]

Ama bugün bizim için çok daha önemli olan iki yapı var. Traianus'un yaptırdığı kamu yapılarına örnek olan bu yapılardan biri hamam; ikincisi ise, forumdur. Burada Roma'daki Traianus Hamamı olarak bilinen yapının planını görüyoruz. Açılışı M.S 109 yılında yapılan bu hamamın mimarının Damascus'lu Apollodorus biliyoruz. İsmi bu mimar hakkında çok şey söyler. Apollodorus bugün Suriye sınırları içinde olan Damascus'tandır (Şam). Yani ilginç bir durum söz konusu; İspanya'dan bir imparator, Suriye'den bir mimar birlikte çalışmışlar. Bu, Roma İmparatorluğunda sınırlar genişledikçe bir şeylerin de değişmeye başladığının bir göstergesidir. Dünyadan her yerinden çok daha fazla sayıda renkli uygarlık ve yetenek Roma'ya akın etmeye başlar. Damascus'lu Apollodorus, bugün göreceğimiz üzere, Severus, Celer ve Rabirius gibi olağanüstü bir mimardı. Hatta Rabirius'la eşdeğer olduğu bile söylenebilir.

Damascus'lu Apollodorus'un en ilginç yönü, kendinden önceki Severus ve Celer gibi, öncelikle çok iyi bir mühendis olmasıdır. Askeri seferlerinde Traianus'a eşlik etmiş olan Apollodorus aslında askeri bir mimardı. Yaptığı ilk işler köprülerdi. Bunlardan birini bugün göreceğiz. Yani önce Traianus'un askeri seferlerinde köprüler, kaleler, kamplar inşa etmiş, üstün yeteneğini fark eden imparatorun beğenisini kazanmıştır. Bu seferlere bizzat katılan Traianus mimarın yeteneğini gördükten sonra onu Roma'daki inşaat projelerinde de görevlendirmiştir. Bu projeler sadece estetik anlamda büyüleyici olmakla kalmaz, aynı zamanda Damascus'lu Apollodorus'un üstün mühendislik dehasını da gözler önüne serer.

Traianus Hamamı her anlamda ilginç bir yapıdır. Plana bakar bakmaz, nerede olduğunu anladınız. Hamam Esquilinus ve kısmen Oppian Tepesi

üzerindedir. Oppian Tepesi'nden daha söz etmedik sanırım. O-p-p-i-a-n. Bu daha küçük bir tepedir. Ama önce Nero'nun Domus Aurea'sının bir bölümünün Esquilinus Tepesi'nde olduğunu ve bu bölümün Esquilinus Kanadı olarak adlandırıldığını hatırlayalım. Nero'nun Domus Aurea'sının günümüze kadar ulaşan kalıntıları yeraltındadır. Hatırlayacaksınız, Nero hakkında alınan *damnatio memoriae* kararı ile onun inşa ettirdiği her şey, ondan sonra iktidara gelen Flaviuslar yani Vespasianus, Titus ve hatta Domitianus, ama özellikle Vespasianus tarafından yerle bir edilmiş; ardından da bu araziye Colosseum gibi, Titus Hamamı gibi kamu yapıları inşa edilmişti. Burada Titus Hamamı'nı görüyorsunuz. Bu yapı, daha önce Nero'nun Domus Aurea'sının bulunduğu yerin tam üstüne inşa edilmişti.

Traianus da bu geleneği sürdürmüştür. Sadece kendinden önceki Vespasianus ve Titus'un izinden giderek kamu yapıları inşa etmekle kalmamış, aynı zamanda o da bu yapıları Nero yapılarının yıkıntıları üzerine inşa ettirmiştir. Yani burada yine, Nero zamanında yasal olmayan bir biçimde halktan alınan toprakların iade edildiği mesajı verilmektedir. Traianus Hamamı, bazı eklemeler olsa da, geniş ölçüde Titus Hamamı temel alınarak yapılmıştır. Ama boyutlar arasındaki olağanüstü farkı görüyorsunuz ki, Titus Hamamı da küçük bir hamam değildi. Ama Traianus Hamamı ondan en az üç, dört kat; hatta belki daha büyüktür. Bu bize, Traianus'un vizyonunun ve maddi kaynaklarının büyüklüğü hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu kaynakların büyük bir kısmı askeri zaferlerle elde edilen ganimetlerden, yağmalardan elde edilmişti. Yani askeri alanlarında kazanılan kaynaklar, Roma'daki inşaat alanlarında harcanmıştı. Bu imparatorun tutkuları hakkında da bir fikir vermektedir.

Tabii, bundan daha önce hiç büyük yapı yoktu gibi bir sonuç çıkarmanızı istemem. Sömestr başında Iulius Caesar ve mimarlığından söz ederken dönemin yazarlarından birinin Caesar'ın yaptırdığı Mars Tapınağı'ndan dünyanın en büyük tapınağı diye söz ettiğini söylemiştik. Yani o tapınak güya kendi zamanı için dünyanın en büyük yapısıydı. Ama boyut anlamında burada gerçekten daha büyük bir hırs görüyoruz. Belki biraz fazla psikolojik analiz yapıyorum ama Traianus imparatorluğunun sınırlarını en uç noktalara taşıma tutkusu olan bir adamdı. Roma'da, yaptırdığı mimari projelerle bu büyük imparatorluğunun bir tür mikrokozmozunu yaratmak da sanırım, ancak onun gibi bir adamın yapabileceği bir işti.

Hamamın planına gelince; hamam göreceğiniz gibi, ilk kez Titus Hamamı'yla tanıdığımız İmparatorluk Hamamı tipindedir. Titus Hamamı, en

azından bu tipin korunan ilk örneğiydi. Titus Hamamı'ndan söz ederken de belirttiğim gibi, olasılıkla Nero da bu tipte bir hamam yaptırmıştı. Ama Nero Hamamı'nın planı konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz. Titus Hamamı'nı, Pompeii'deki Stabia ve Forum hamamları gibi erken tip hamamlardan ayıran en belirgin özellik hamam mekanlarının bir kenara değil, merkeze yerleştirilmiş olmasıydı. Hamamın ana mekanları olan *tepidarium*, *frigidarium* ve *caldaria* birbiriyle eksen ilişkisi içinde yerleştirilmiş, ardından diğer odalar bunların etrafında simetrik bir biçimde düzenlenmişti. Yani eksensellik ve simetri öne çıkmıştı. Bundan başka yapıyı çevreleyen duvarları ve buradaki görkemli girişi görmüştük.

Genel hatlarıyla aynı düzenlemeyi Traianus Hamamı'nda da görüyoruz. Hamam mekanları yine yapının merkezindedir ve ana mekanlar birbiriyle aynı eksen üzerindedir. Yukarıda "Baths of Trajan" yazan kuzey kısmına bakarsanız; hamamın girişinin burada olduğunu görürsünüz. Buradan N mekanına yani *natatio*'nun; yüzme havuzunun ya da bir *piscina*'nın bulunduğu mekana giriyorsunuz. Burası gördüğünüz gibi, sütunlarla çevrili bir alan. Havuzla aynı eksen üzerinde, aynen Titus Hamamı'nda olduğu gibi, F yani *frigidarium* yer alıyor. Burası geçme tonozlu bir mekandır; burada, dikdörtgen alan içindeki üç tane X işaretinden anlayacağınız üzere üç adet geçme tonoz vardı. En üst kısmında *natatio*'dan *frigidarium*'a girişi sağlayan ve gördüğünüz gibi, önünde sütunlar olan bir tür apsis veya eksedra var. Buradan oldukça basit dikdörtgen bir mekan olan *tepidarium*'a geçiliyor. Bu mekan daha ziyade *frigidarium*'dan C ile işaretli olan *caldarium*'a; yani hamamın en sıcak odasına, saunasına geçiş için kullanılıyordu. Burası da dikdörtgen planlı ama çevresinde ışınal konumda yerleştirilmiş nişler vardır. Nişlerin sütunlarla perdelenmiş olduğunu göreceğiz. Bunlar tabii ki, güneşin olduğu yöne; güneye bakıyordu ve bu doğal olarak *caldarium*'un ısıtılması bakımından da faydalıydı.

Traianus Hamamı'nı Titus Hamamı'ndan farklı kılan ve İmparatorluk Hamamı'nın mimari gelişiminin bir parçası olan özelliğin ne olduğuna gelince; hamam mekanları bu çok geniş dikdörtgen alan içine yerleştirilmiştir. Bu alanın çevresinde de bir dizi oda vardır. Bunlar gerçek odalardır ve gördüğünüz gibi, farklı şekillerdedirler. Birçoğu yarım daire şeklindedir ve sütunlarla önlerindeki açık alandan ayrılmışlardır. Ama bazıları da, planlarda görmeye alıştığımız *tabernae*'lara benzemektedir. Bu mekanlar, anlayabildiğimiz kadarıyla toplantı odası; konferans salonu; Yunanca ve Latince eserlerin bulunduğu kütüphaneler olarak

kullanılmışlardı. Yani burada hamamı sadece sağlık için yıkanmaya ve rahatlamaya gideceğiniz ya da dostlarınızla sosyalleşebileceğiniz bir yer olmaktan çıkararak yeni mekan eklemeleri söz konusudur.

Hamam yapısına entellektüel birimler eklenmiştir. Burası artık Yunanca veya Latince eserleri okumak, konferans, seminer dinlemek, entellektüel sohbetlere katılmak istediğiniz de gideceğiniz bir yer haline gelmişti. Sonuç olarak, hamam yıkanma ve sosyalleşmenin yanı sıra artık entellektüel yaşamın da vazgeçilmez bir mekanı haline gelmiştir. Bu Romalılar için kültürel açıdan çok önemli bir gelişmeydi. Ayrıca burada hamamın bir bölümü olan ve içinde oturma yerleri bulunan yarım daire planlı mekana da dikkat edin; burada da olasılıkla çeşitli gösteriler sahneleniyordu. Bu da hamam yapısına eklenen ilginç unsurlardan biriydi. Bunun size örneğin, Palestrina'daki Fortuna Primigenia ya da Tivoli'deki Hercules kutsal alanlarında gördüğümüz türden yarım daireleri anımsatmış olması gerekir. Oralarda da bu tip gösteri alanları vardı. Yani Roma'daki Traianus Hamamı'nda bazı kutsal alan unsurları bir hamam yapısına taşınmıştır.

Traianus Hamamı'nın bazı bölümleri, dağınık durumda da olsa hala görünür durumdadır. Kalıntılar şimdi gördüğünüz gibi, hoş bir bahçe içinde bulunuyor. Bu Google Earth görüntüsünde yapının, burada bir kenarını gördüğümüz Colosseum'a da ne kadar yakın olduğunu görüyorsunuz. Yani büyük bir kısmı Esquilinus Tepesi üzerindedir. Bakarsanız, şu alt kısımda kavisli bir duvar görürsünüz. Bu kavisli duvar, biraz önce gösterdiğim, tiyatro gösterilerin yapıldığı yarım daire biçimli yapıya ait. Şimdi, eğer açıksa Domus Aurea'nın girişı buradan. Zaman zaman, eğer bir şeyler dökülüp yıkılırsa burayı kapatılıyor. Ama eğer açıksa yapıya buradan giriyorsunuz. Daha önce de göstermiş olabilirim; bu Nero'nun Domus Aurea'sındaki sekizgen odanın *oculus*'u. Bunu parkta gezerken tepeden, üzerinde bir mazgalla ya da saraya girdiğinizde odanın içinde tepenizde görebiliyorsunuz. Burada, hemen parmağımın üstünde bir başka kavisli duvar kalıntısı görüyorsunuz, burada aşağıda bir yerlerde başka bir tane daha var. Bunlar toplantı salonu, konferans salonu olarak kullanılmış olan yarım daire biçimli mekanların kalıntılarıdır. Buradakinin içinde raf yerleriyle nişler var. Bu da bu bölümün kütüphane olduğunu gösterir. Önünde kapakları olan bu raflara elyazmaları konuyordu. Yani bugün tepenin üstünde hamamın, üzeri tuğla kaplı beton kalıntıları görmek mümkün.

Ama buradaki model yapının antik çağdaki görüntüsü konusunda daha iyi bir fikir veriyor. Burada yine, içinde oturma yerleriyle gösterilerin sergilendiği büyük yarım daire biçimli bölümü görüyoruz. Burada da yapıyı çevreleyen duvarın dış kısmına bakıyoruz. Bazı yarım daire planlı mekanlara ait yarım kubbeleri görüyoruz. en üstte hamam mekanları var; Giriş; sütunlarla çevrili içinde *natatio*, yani havuz bulunan avlu. Buradaki kapalı alan *frigidarium*, ardından *tepidarium*. Işınsal nişleri, sütunları ile bu manzaraya açılan, güneşe bakan *caldarium* burada. Kısacası, inanılmaz bir hamam kompleksi ve bu yapıyla Roma İmparatorluk Hamamları'nın gelişiminde bir sonraki aşamaya geçmiş oluyoruz. Bu hamam, daha geç dönemde inşa edilen ve çok daha iyi durumda korunmuş olan iki büyük hamam yapısına; Caracalla ve Diocletianus hamamlarına model olmuştur. Sömestr sonuna doğru ikisinden de söz edeceğiz.

3. Bölüm. Traianus Forumu [00:22:10]

Traianus Hamamı'ndan hiç kuşkusuz, Traianus zamanında inşa edilen en önemli kamu yapısına geçmek istiyorum. Bu yapının Roma mimarlık tarihi için önemini ne kadar vurgulasam az . Bu, Traianus Forumu'dur ve yapının iki bölümden oluştuğunu göreceğiz. Biri forumun kendisi, diğeri de ona bağlı bir çarşı binasıdır. Farklı mimari tarzlarda inşa edilen bu iki yapı, Roma mimarlığında Traianus'un ardılları tarafından gerçekleştirilecek olan çok önemli bir gelişimin de habercisidir.

Burada, Roma'nın Traianus Forumu'nun da bulunduğu kesiminin harika bir hava fotoğrafını görüyoruz. Burada daha önce sözünü ettiğimiz yapıları var, dolayısı ile nerede olduğumuzu anlayabilirsiniz. Buradaki tabii ki, Victor Emmanuel Anıtı. Burada da Michelangelo tarafından tasarlanan oval piazzanın yani Campidoglio'nun bir ucunu görüyoruz. Burada, altta bir forum görüyoruz. Bu hangi forum?

Öğrenci: Iulius.

Profesör Diana E. E. Kleiner:, Iulius Caesar Forumu. Bugün şehir seviyesinin çok altında kalmıştır. Burada tapınağından geriye kalan üç sütunu da görüyorsunuz. Iulius Caesar Forumu'ndaki bu sütunları ve yine burada bulunan dükkanları (*tabernae*) daha önce göstermiştim. Iulius Caesar Forumu'nun Traianus Forumu ile olan ilişkisini de aklınızda tutun. Traianus, Iulius Caesar Forumu'nu restore ediyor, aynı zamanda kendisi için de yeni bir forum inşa ettiriyor. Elimin işaret ettiği yerin üst kısmına bakarsanız; burada Piazza Venezia'yı ve Palazzo Venezia'yı görürsünüz. Binanın orta kısmında bir balkon olduğunu fark etmişsinizdir; bu ünlü

Mussolini balkonu. Mussolini Piazza Venezia'ya toplanan halka hitaben yaptığı tüm konuşmalarını buradan yapıyordu. Bu cadde Piazza Venezia'dan Piazza del Popolo'ya uzanıyor. Bu cadde Roma'nın büyük ana caddelerinden ve en önemli alışveriş yerlerinden biri olan Via del Corso'dur. Bu caddenin ortalarına doğru bir yerden sağa dönerseniz, Via Condotti'ye çıkarsınız; o da sizi Piazza di Spagna'ya yani ünlü İspanyol Merdivenleri'ne götürür. Roma'ya giden herkes İspanyol Merdivenleri'ne gitmek için bu yoldan geçer.

Burada ise, bugün sözünü edeceğimiz forum, Traianus Forumu var. Forumun büyük bir bölümü yeraltında, bir kısmı da bahçe haline getirilmiştir. Burada gördüğünüz bu hoş park. Forumun bir parçası olan bazilikadan korunan bazı sütunları ve çok iyi korunmuş durumda olan Traianus Sütunu'nu görüyoruz. Bu kısımda da forumun çarşısı bulunuyor. Sürekli değişse de, bu hava fotoğrafıyla sözünü ettiğimiz yapıların Roma'daki konumu hakkında bir fikir edinmezi istedim.

Ama bu gördüğümüzden daha güncel bir Google Earth fotoğrafı göstereceğim. Burada aynı yapıları görüyoruz; Victor Emmanuel Anıtı, Campidoglio'nun bir bölümü, Mussolini Balkonu ve Corso. Traianus Sütunu ve bazilikanın bir kısmı. Ama parkın yerinde yapılar olduğunu görüyorsunuz; çünkü, burada kazı yapıyorlar. Daha önce söylediğim gibi, bu bölgede Forum Romanum'la İmparatorluk Forumları'nı birgün birleştirebilmek amacıyla kazı çalışmaları yapılıyor. Trafik sorunu nedeniyle bu gerçekleşmeyebilir ama yine de masanın üstünde böyle bir proje var. Ama en azından şimdilik yolu; Via dei Fori Imperiali'yi daraltmadan park alanında kazı yapıyorlar. Ne bulduklarını görüyorsunuz.

Bunlar antik dönemden değil; çoğu Ortaçağ evleri. Umarım aranızda Ortaçağcı yoktur, ama umarım bunları zaman içinde kaldırıp orijinal forumun bulunduğu seviyeye inerler. Bunun birgün gerçekleşmesini ümit ediyorum. Gördüğümüz gibi, bu yapıların bir özelliği yok; sadece dikdörtgen mekanlar. Neyse, şimdilik Ortaçağ tabakasını kazıyorlar, daha aşağıya inip inmeyeceklerini görecekiz. Burada sadece Traianus Forumu'nun değil, Augustus Forumu'nun da kalıntılarını görüyoruz. Bu Mars Ultor Tapınağı, forumu Subura'dan ayıran koruma duvarı da görünüyor. Burada Traianus Forumu'nun, bugün sözünü edeceğimiz eksedraları; arkada da Traianus Çarşısı.

Traianus Forumu'nun İmparatorluk Forumları içindeki yerini anlamamız bakımından İmparatorluk Forumları'nın genel planına bakmamız önemli.

Burada Iulius Caesar Forumu'nu ve onun Venus Genetrix Tapınağı'nı zaten görmüştük. Aynı şekilde Augustus Forumu ve içindeki Mars Ultor Tapınağı. Burada, forumu iki yandan saran yarım daireler yani eksedralar olduğunu hatırlayın. O zaman bunlar yeniydi ve Augustus Forumu'nun önemli bir parçasıydı. Vespasianus buraya kendi Forum Pacis'ini ekledi. Domitianus da Forum Transitorium olarak bilinen ve Forum Romanum'la Subura arasında bir tür geçit işlevi gören forumu, içine de tanrıçası Minerva için bir tapınak inşa ettirdi. Ama ölümünden sonra Nerva'nın sahiplendiği forum Nerva Forumu adını aldı.

Forum Transitorium'dan söz ederken Domitianus'un buradaki, bu arazide de gözü olduğunu söylemişim. Saray mimarisi kadar kamu mimarisi için de büyük planları vardı; ama saray mimarisine olan tutkusu üstün geldi ve tüm gücünü Palatinus Tepesi'nde inşa ettirdiği saraya harcadı ve bu arazi için düşlediklerini hiçbir zaman gerçekleştiremedi. Traianus imparator olduğunda ise, kamu yapılarına odaklanmaya karar verdi ve daha öncekilerden tamamiyle farklı bir forum inşa ettirmeye başladı. Bu öyle küçük iş değildi, çünkü arazinin bu kısmını bir tepe; Quirinalis Tepesi oluşturuyordu. Q-u-i-r-i-n-a-l-i-s

Bu aşamada elinin altında başarılı bir mimar mühendis olan Damascus'lu Apollodorus'un bulunması çok yararlı oldu. Ona " Sen iyi bir mühendissin, burada yapman gereken bu Quirinalis Tepesi'nin büyük bir kısmını kaldırıp buraya benim istediğim büyük forumu inşa etmek" dedi. Apollodorus da aynen öyle yaptı. Traianus Forumu'nu inşa etmek için Quirinalis Tepesi'nden 38 metrelik toprak kaldırdı. Traianus Sütunu'nun da boyu tam 38 metredir. Traianus, tepenin ne kadarının traşlandığının görülmesi için sütunu tam o boyda; yani 38 metre boyunda yaptırmıştı.

İmparatorluk Forumları'nın planına bir bütün olarak baktığınız zaman, Traianus'un genişlettiği şeyin sadece imparatorluk sınırları olmadığını görüyoruz. Bu, Roma'daki İmparatorluk Forumları'na eklenen son forumdur. Foruma diğerleriyle bir arada bakınca, Quirinalis Tepesi'nin sol tarafına inşa edilen Traianus Çarşısı'yla beraber Traianus Forumu'nun genişliğinin, Forum Romanum'u hesaba katmazsak diğer tüm imparatorluk forumlarının genişliğine eşit olduğunu görürüz. Buna neden "Tüm Formların Anası" dediğimi anlamışsınızdır.

Birazdan size ayrı bir planını göstereceğim, ama şimdi hazır karşımızdayken bu plana tekrar bir göz atalım. Burada forumun ana kısmının iki yanındaki eksedralara ve bazilikadaki apsislere bakmanızı

istiyorum. Bunların burada olması bir rastlantı değil. Bunlarla, kesinlikle Augustus Forumu'ndaki eksedralara bir gönderme yapılmıştır. Traianus, Augustus'u kendisine model almış; bir tür yeni Augustus olmuştur. Augustus'u saç biçimiyle, davranışlarıyla taklit etmiş; yaşamını Augustus'unkiyle özdeşleştirmeye çalışmıştır. Burada iki yana eksedralar koyarak bunu mimaride de yapmaktadır.

4. Bölüm. Basilica Ulpia [00:31:30]

Burada, perdenin solunda forumun tüm ana özelliklerini gördüğümüz bir plan var. Foruma buradan giriliyordu. Burada çok gösterişli bir giriş vardı. Gördüğünüz gibi, giriş düz değil; dış bükeydi yani burada kavisli bir cephesi olan gösterişli bir giriş söz konusuydu. Buradan forumun dikdörtgen planlı ana kısmına giriliyordu. Burada üzerinde Traianus'un atlı bir heykeli bulunan kaideyi görüyoruz. İki yanda, Augustus Forumu'ndakilere benzer eksedralar yer alıyor. Yine her iki yanda sütun dizileri; burada da başka sütunlar var. Burada Augustus Forumu'na yapılan bir başka gönderme daha var. Aynen Augustus Forumu'nda olduğu gibi, bu sütunların alt sırasında Korinth başlıkları üst sırasında ise, insan figürleri kullanılmıştır. Karyatid değil ama başka insan figürleri. Birazdan bunları göreceğiz.

Burada foruma dik olarak yerleştirilmiş bazilika var. Bu, Pompeii Forumu'ndan da hatırlayacağınız gibi, forumun bir kenarını kaplayan bazilikalardan çok farklıdır. Ana alana dik bir konumda yerleştirilmiş olan bu bazilika forumla daha da bütünleşmiştir. Bu, çok geniş bir bazilikadır. Adını Traianus'un aile adından alır. Aile adı Ulpus'du. Bu da orta ve yan nefleriyle Bazilika Ulpia'dır. Burada birden fazla yan nef vardır. Yani burada gerçek anlamda bir sütun ormanı vardı. İki uçta da, dışardaki eksedralarla uyumlu apsisler yer almaktadır. Buradan Traianus Sütunu'nun bulunduğu, sağında ve solunda Yunanca ve Latince kütüphaneleri olan küçük meydan görünmektedir. Ve en uçta da bir tapınak.

Aslında Traianus'un forumun kuzey ucuna ne yaptırdığını bilmiyoruz. Traianus öldüğünde forumun bu kısmı henüz tamamlanmamıştı. Yani buraya bir tapınak inşa etmeyi planlayıp planlamadığını bilemiyoruz. Büyük olasılıkla planlamıştı, çünkü hiç kısa kenarlardan biri üstünde tapınağı olmayan bir forum görmedik, değil mi? Hepsinde vardı. Yani, Traianus da aklında buraya bir tapınak inşa etmek vardı, dersek bu çok doğru bir tahmin olur. Ama bu tapınak, onun ölümünden sonra, ardılı Hadrianus tarafından; Traianus ve karısı Plotina'nın onuruna inşa edilmiş olan bir tapınaktır.

Forum hakkında epey bilgiye sahibiz; bir kısmı da hala ayaktadır. Ama korunamayan kısımlarla ilgili de bazı kanıtlarımız var. Örneğin bu alttaki giriş. İnanmayacaksınız ama, üzerinde bu girişin resmi olan bir sikke var, altında da – çok şanslıyız ki, FORVMTRAIAN, yani Traianus Forumu yazıyor. Bu ikisini bir araya getirince, bu sikkede tasvir edilenin FORVMTRAIAN'ın yani Traianus Forumu'nun girişi olduğunu anlıyoruz. Baktığımızda burada çok ilginç unsurlar görüyoruz. Öncelikle burada ortada tek bir kemerli geçit var. Yani tek bir kapı geçidi var. Bunun iki yanında da bir dizi girinti yer alıyor. Bu girintilerin içinde de nişler bulunuyor. Sütunları ve alınlıklarıyla bir tapınak cephesi gibi şekillendirilen bu nişlere *aedicula* (Çoğ. *aediculae*) adı verilmektedir. Bunların içinde de gördüğümüz gibi, heykeller vardı. Sonuç olarak, bu girinti yapan bölmeler içinde heykeller bulunan *aedicula*'larla süslenmişti.

Bu bölmelerde ayrıca, bir dizi yuvarlak damla gibi görünen şeyler var. Bu yuvarlak damlaların üzerinde portreler bulunan kalkan tasvirleri olduğunu düşünüyoruz, zira forumun içinde bu tip portreli kalkanlar ele geçmiştir. Yani burada da onlardan kullanılmış gibi görünüyor. Kapının bir takı andırdığını görüyoruz. En tepesinde bir *quadriga* var. *Quadriga*'da iki kişi tasvir edilmiş – yine damla gibi görünüyorlar ama yine de en iyi biçimde yorumlaya çalışıyoruz. Bu iki kişiden biri olasılıkla imparator, diğeri de yine olasılıkla onu taçlandıran zafer tanrıçasıydı. Takında Titus'u taçlandıran zafer tanrıçası gibi. Burada altı at var. İki yanda da düşman silahları ve zırhları ile süslenen ağaç motifi ile ganimetler tasvir edilmiş. Buradaki diğer figürler ise, Romalı askerler mi, savaş esirleri mi bilemiyoruz.

Yani burada gördüklerimiz yapının girişi hakkında bize epey bir bilgi vermektedir. Burada bir noktayı daha belirtmek istiyorum; üst kattaki sütunlara ve diğer öğelere bakarsanız; bu sütunların çıkıntı yaptığını ve üst katta sanki yine çıkıntı yapan bir entablatur olduğunu görürsünüz. Sanki burada da duvarlar, Forum Transitorium'da gördüğümüze benzer şekilde taşkın sütunlar ve entablaturle bezenmiş, giriş cephesi boyunca girinti ve çıkıntılarla bir dalgalanma hareketi yaratılmıştır.

Forumun merkezindeki sütunların üst katında bulunan figürlerin karyatid ya da başka bir kadın heykeli olmadığını söylemiştik. Bunlar erkek figürleridir. Bunlar esir edilmiş Dacları betimleyen erkek heykelleriydi. Çünkü Traianus'un bu yapıyı inşa etmesine olanak tanıyan Dacia'da Daclara karşı kazandığı savaşın ganimetleriydi. Antik çağdaki Dacia, D-a-c-i-a bugünkü Romanya'dır. Traianus buraya iki askeri sefer

düzenlemiştir; ilki 102 – özür dilerim -- biri 101 - 102; ikincisi 105 - 107 yılları arasındadır. Her ikisinden de zaferle çıkmıştır. Bu forum da oradan gelen kaynaklarla Dacia zaferi anısına inşa edilmiştir. Bu nedenle de, burada forumun ana bölümünün üst kattında Roma'ya getirilen Dac esirler betimlenmiştir.

Burada bunlardan iki tanesini görüyoruz. Bir tanesi başsız; diğeri çok daha eksiksiz bir örnek. Başsız olan hala forumdadır; soldaki ise, bugün Roma'da Vatikan Müzesi'ndedir. Soldaki, size heykellerin antik dönemdeki görüntüsü hakkında daha iyi bir fikir vermektedir. Giyimlerinden bunların Romalı olmadığı rahatlıkla söyleyebiliriz. Tozluکلarı, tuniğı, Romalıların hiç giymediğı tipte püsküllü uzun bir pelerini var. Saçları ise, Traianus'un Augustus tarzı kısa kesilmiş saçlarının aksine uzundur ve bunlar sakallıdır. Çok farklı olarak tanımlanmıştır. Ayağında da süet ya da keçe benzeri bir malzeden yapılmış botlar var. Yani çok farklı bir heykel. İkinci sıra boyunca birbiri ardına yerleştirilmiş olan bu heykeller, kesinlikle Dac esirleri simgeliyordu.

Konuyla ilgilenenleriniz varsa; Romalılar bir şeyin bire bir kopyasını yapabiliyordu. Bu mermer heykelin üzerinde gördüğünüz küçük çıkıntılar çok ender olarak korunmuştur. Romalılar aslının tam bir replikasını yapmak için bir tür ölçülendirme kalemi kullanıyordu. Heykel tamamlandıktan sonra bu çıkıntıları kesip yok ediyorlardı, ama bu heykelde bırakılmış. Bu heykel bir nedenle kullanılmamış olabilir. Kopyalanmış ama yapıda hiç kullanılmamış, bu çıkıntılar da üzerinde kalmış.

Bu Traianus Forumu'nun dışbükey girişi; atlı heykelin yeri; iki yandaki eksedralarıyla antik çağdaki görünümünün bir modeli. İkinci sırada Dac heykellerini görüyorsunuz. Bu üzeri kapalı yer Basilica Ulpia. İki yanında Yunanca ve Latince kütüphaneleriyle Traianus Sütunu; burada da Divus Traianus Tapınağı. Plana tekrar bakıyoruz. Burada forumun ana bölümünde bir başka görkemli bir giriş olduğunu görüyoruz. Bu, Basilica Ulpia'nın girişidir. Yapıya uzun kenardan girilmekteydi. Ve bu kez de üzerinde BASILICAVLPİA yani Ulpia Bazilikası yazan bir sikkemiz var. Dolayısı ile bunun Basilica Ulpia'nın girişi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Burada farklı bir düzenleme görüyoruz. Üç açıklık var ama bunlar kemerli değil, üzerinde düz lentolar bulunan sütunlu açıklıklar. Nasıl tasvir edildiklerini bir bakalım. Bunlar çok masif sütunlara benziyorlar ve öne,

izleyici doğru bir çıkıntı yapıyormuş izlenimi veriyorlar. Burada da yine çıkıntı, girinti, çıkıntı, girinti fikrini görüyoruz. Bu çok önemli, çünkü dediğim gibi, Roma mimarlığında bu geleneksel Yunan mimari unsurlar kullanılarak yaratılan ve ileride barok olarak tanımlayacağımız stil ortaya çıkacaktır. Domitianus'un Forum Transitorium deneyimine dayanan bu örnekte de bunun izlerini görüyoruz. Burada da genel hatları ile aynı tasarımı görebiliyoruz. Yukarıda, üstte yine bir atlı araba, bu kez dört atlı ve içinde tek bir figür var gibi görünüyor. Bir dizi de standart figür, olasılıkla Romalı askerler.

Eskiden Northwestern Üniversitesi'nde görevli olan Profesör James Packer mesleki yaşamı boyunca Traianus Forumu'nu çalışmıştır. Prof. Packer, Traianus Forumu'nda ele geçen parçaları bir araya getirmek için yıllarını harcamış ve sonuçta ortaya çok başarılı bir rekonstrüksiyon çıkarmıştır. Bu bilgisayarda yapılmış bir çalışma. Hepsine bakmanızı öneririm. Google'da James Packer, Forum of Trajan, UCLA ((University of California, Los Angeles) veya Getty olarak arama yaparsanız – hem UCLA hem Getty bu çalışmayı desteklemişti – çalışmanın bilgisayar simülasyonlarını görebilirsiniz. Ayrıca James Packer'ın Traianus Forumu üzerine bir de kitabı var. Ödev olarak şehir planı hazırlamak isteyenler için bu kitap bir ilham kaynağı olabilir. Tabii böyle bir şey hazırlamanızı beklemiyorum, ama kendi şehrinizi tasarlarken neler yapabileceğiniz konusunda size fikir verebilir. Packer'ın araştırmaları forumun çok doğru bir rekonstrüksiyonu yapmaya olanak verecek yeterliliktedir.

Burada Basilica Ulpia'nın girişini görüyoruz. Gördüğümüz mermerdir. Bu alacalı mermerler dünyanın farklı yerlerinden getirilmiş gerçek mermerlerdi. Yani Traianus da Flavius geleneğini devam ettirmiş, inşaatlarında kullanmak üzere İtalya dışından birçok yerden; Afrika'dan, Anadolu'dan, Mısır'dan mermer getirtmişti. O da kaplamalarda çok renkli mermer kullanmıştı. Burada da Dacia'dan getirilen esirleri görüyoruz, bu örnekte aralarında üzeri portreli kalkanlar var. Elimizde bunların bazı kalıntıları var. Yani bu doğru bir rekonstrüksiyon. Girişte de bunun benzerleri vardı. Burada da bir yazıt ve başka Dac figürleri, tepede de bir başka bezeme unsuru görüyoruz.

Hızlıca Packer'ın kitabından alınan birkaç örnek daha göstereceğim. Burada üstü beşiktonozlu bir koridor görüyoruz; *stuccolanmış* ve resimlerle süslenmiş, çok sayıda da heykel var. Bu yapıda çok sayıda onurlandırma heykeli olmalıydı. Bazı yerlerde de Dac esirlerin arasında portreli kalkanlar yerine, bu resimde gördüğümüz gibi ele geçirilen silah yığınları

görüyoruz. İki örnek daha; burada da duvardaki mermer dekorasyonu görüyoruz. Burada nişler içinde portreler var. Burada yine portreli kalkanlar görüyoruz. Burada da bazı heykeltraşlık eserlerinden parçalar görüyoruz; bu zırhlı bir asker ve togalı bir adam, ikisi de başsız. Bu da portreli bir dekoratif kalkan parçası. Bunun Nerva portresi olduğunu düşünüyoruz. Nerva'nın portresi bu kalkana yerleştirilmiş ve sütunların üstünde duvara asılmış.

Bu önemli bir görüntü; Roma'daki Ulpia Bazilikası'nın antik dönemdeki hali. Gördüğünüz gibi, daha önce incelediğimiz bazilika mimarisi ile uyumlu bir yapı; bir orta nef, planından da hatırlayacağınız gibi iki yanda yan nefler. Burada altta gördüğünüz gibi, Korinth başlıkları. Sizin de gördüğünüz gibi devasa bir yapı. Bir şu togalı insanların boyuna bakın, bir de yapıya bakın. Üzerinde ise kasetli bir tavan ve düz dam, üstte de, gördüğünüz gibi, tepe pencereleri var. Tepe pencerelerinden daha önce söz etmiştik. Örneğin Mozaikli Atrium Evi'nde bu pencerelerden görmüştük. Bunlar dışarıdaki manzaraya açılan, aynı zamanda mekana ışık sağlayan pencerelerdi. Bu örnekte önlerinde İon sütunları var. Burada bu pencereler Traianus Sütunu'na ve kütüphanelerden birine bakıyor.

5. Bölüm. Traianus Sütunu [00:45:36]

Bu çok gurur duyduğum bir fotoğraf, zira bunu Traianus Sütunu'nun tepesinden çekmiştim. Traianus Sütunu'na tırmanmak zor değil; ortasında tepeye kadar çıkan spiral bir merdiven var. Zor olan giriş için izin almak. Burası her zaman kilitli, girmek için özel bir izin almanız gerekiyor. Ben de bu işi bir kere yaptım. Ama yukarı çıkıp buradan aşağı bakmak çok hoş. Buradan Roma'nın olağanüstü manzarasını seyredebilirsiniz. Ama aynı zamanda Ulpia Bazilikası'nın bugünkü halini de çok net bir şekilde görebilirsiniz. Geriye fazla bir şey kalmamış ama merkezi alanı ve bazı sütunları görebiliyoruz. Bu sütunların gri granitten olduğunu ve Ulpia Bazilikası'da ve diğer yerlerde kullanılan beyaz mermerle bu gri granitin bir zıtlık oluşturduğunu görüyorsunuz. Burada ayrıca, daha yüksekte olan modern zemin seviyesi ile antik zemin seviyesi arasındaki ilişkiyi de görebiliyoruz. Şehrin bu kısmını kazıp Traianus Forumu'ndan daha fazla kalıntının açığa çıkarılma olasılığı hala var. Aslında yolun altında bazı kalıntılar görünür durumda. Packer ve ekibi bu kalıntıları da incelemiş; yapılan rekonstrüksiyonun bu kadar kesin olabilesinin nedeni de budur.

Bu yapının her yerinde referanslar var. Evet, bu bir forum; Evet forumların belli işlevleri vardı. Burası insanların toplandıkları, alışveriş yaptıkları, bazilikasında davaların görüldüğü bir yerdi. Ama bu yapının her yerinde

bunun Traianus'un Dacia'da kazandığı zaferin taştan bir anıtı olduğu tekrar tekrar vurgulanmaktadır. Bu askeri zafere gönderme yapan, daha önce gördüğümüz Dac heykellerinin yanı sıra daha başka birçok heykeltraşlık eseri vardır. Bu, Ulpia Bazilikası'na ait olduğunu düşündüğümüz bir friz parçası. Burada kanatlı kadın olarak tasvir edilen zafer figürleri var; ya bir candelabrum önünde ya da buradaki gibi bir boğanın sırtında diz çökmüş, boğanın burnundan tutmuş başını geriye doğru çekiyor. Elinde bir bıçak var ve boğanın boğazını kesmek üzere. Burada bu zafer figürü ile sadece Dacia zaferine bir gönderme yapılmıyor, aynı zamanda boğanın öldürülme sahnesi ile bu zaferle ilintili kurban törenlerine de bir gönderme yapılıyor.

Tekrar plana geri dönersek; Ulpia Bazilikası'nın uzun kenarı üzerinde yer alan bir kapıdan küçük bir meydana çıkılıyordu. Bu meydana tapınak ve iki yanında kütüphaneler bulunan Traianus Sütunu'nu yer alıyordu. Forum girişi, Traianus'un atlı heykeli, diğer giriş, sütun ve son olarak da Divus Traianus Tapınağı aynı eksen üzerindediydi. Bu kütüphanenin modeli. Kütüphanelerin dışardan böyle görüldüğüne inanılıyor. Bunlar oldukça küçük sayılabilecek kare yapılarıdır. Önlerinde bir portiko, en önemlisi de üstte balkonları vardı. Neden balkonluydular? Çünkü buraya çıkıp Traianus Sütunu'na bakabilir, üstünü saran sahneleri görebilirdiniz. Bu da yine Packer'dan bir rekonstrüksiyon. Burada da kütüphanelerin içinin nasıl olduğunu görüyoruz. Aslında burada, olduğundan daha geniş gibi görünüyor. Ama okuma masaları, dolapların içindeki elyazmaları ve heykellerle mekan hakkında bir izlenim ediniyoruz. Packer bu mekanların tepede gördüğünüz gibi, tonozlu bir çatısı olduğuna inanıyor.

Bu iki fotoğrafta Traianus Sütunu'nu görüyorsunuz. Olağanüstü bir sanat eseri ve çok iyi durumda korunmuş. Neden bu kadar iyi korunmuş? Bu durum, olasılıkla Papa V. Sixtus'un bunu ve daha sonraki bir imparatora ait olan Marcus Aurelius Sütunu'nu Roma'nın Rönesans Dönemi rekonstrüksiyonunda önemli birer anıt olarak kullanmış olması ile ilintilidir. Fakat o dönemde bunun üstünde olması gereken Traianus heykelini, diğerinden de Marcus Aurelius heykelini kaldırtıp yerlerine Peter ve Paul'ün heykellerini koydurdu. Bugün Traianus Sütunu'nun üstünde Peter, Marcus Aurelius Sütunu'nda da Paul var. Ama ne kadar iyi korunmuş olduğunu görüyorsunuz. Sütun gövdesi Dac silah ve zırhları ile bezeli bir kaide üzerinde yükseliyor, en tepede de Traianus'un bronz bir heykeli vardı.

Ama asıl ilginç olan üzerinde yer alan kabartmalardır. Fazla ayrıntıya girmeyeceğim, ama göreceğiniz gibi mimari hakkında da ipuçları verdiği için bir fikriniz olmasını istiyorum. Bu mermerden yapılmış spiral bir friz. Bu friz dönerek kaideden sütunun tepesine kadar dolanıyor. Frizde, Traianus'un Dacia'ya düzenlediği askeri seferler bir belgesel formatında anlatılıyor. Daha önce sözünü ettiğimiz iki Dacia seferi ortada yer alan, bir kalkan üzerine yazı yazan zafer figürü ile ayrılmıştır. Roma sanatında daha önce buna benzer bir şey olmadığı için bu konuda çok tahmin yürütülmüştür. Yani bu bir buluştu ve olasılıkla Damascus'lu Apollodorus'un yaratıcı zekasının bir ürünüydü. Bazı araştırmacılar, kanımca kulağa son derece inandırıcı gelen bir fikir öne sürmüştür. Sütunun iki kütüphane arasında yer almasına ve Romalıların rulo şeklinde yazmalar kullanmasına dayanılarak bu sütunun bir Roma elyazması olarak düşünülmüş olabileceği var sayılmaktadır. Burada olasılıkla kaideden tepeye bir sütuna sarılmış bir elyazması söz konudur. Metin bölümü olmayan sadece resimlerden oluşan bir elyazması açılmış ve bir sütun etrafın sarılmış gibi. İki yanda yer alan kütüphanelerden görülebilecek şekilde yerleştirilmiş olması nedeniyle de bu çok mantıklı bir yorumdur.

Kabartmaların ne kadar iyi durumda olduğunu görmemiz için kaideden bir ayrıntı. Bu tabii bir heykel dersi değil, bu nedenle herhangi bir ayrıntıya girmeyeceğim, ama mimari açıdan önemli olan birkaç sahneye hızlıca bakmak istiyorum. Bu en altta yer alan bir figür. Burada Romalıların fethetmeye gittiği kuzey topraklarında, Dacia'da bulunan Tuna Nehri'nin kişileştirilmiş tasvirini görüyoruz. Bu çok önemli, çünkü Damascus'lu Apollodorus'un Tuna Nehri üzerinde bir köprü inşa ettiğini biliyoruz. Bu onun en önemli mühendislik başarılarında biriydi. Burada bu köprüyü görüyoruz ki, bu da onun tasarımcısının Damascus'lu Apollodorus olma olasılığını arttırır. Romalı askerlerin teknelerden inmiş olduklarını görüyorsunuz, yürüyerek bir kemerden geçiyorlar.

Burada da Romalı askerleri görüyorsunuz. Romalı askerler sadece savaşmıyorlar, gittikleri yerleri de Romalılaştırıyorlardı. Bu konudan, Roma dünyasındaki kolonileşme hareketinden, Traianus'un imparatorluğun sınırlarını en uç noktalara taşıdığından söz ettik. Romalıları bir yere gidince ne yapıyorlardı? Yapılar inşa etmeye başlıyorlardı. Enlemesine, boylamasına yerleştirilen taşlarla duvarlar yapmaya başlıyorlar, içinde Roma'ya özgü yapılar olan kaleler, surlar inşa ediyorlardı. Romalı askerlere savaş bittikten sonra general ya da imparator tarafından toprak verildiğini anımsayacaksınız. O topraklar artık onların malı oluyordu ve

yaşamlarına orada devam ediyorlardı. Yani bu yerleşimleri Roma yapıları ile doldurmak için nedenleri vardı. Buradaki birçok sahnede Romalı askerleri şehir inşa ederken görüyoruz.

Bu sütunun en iyi bilinen sahnesi. Burada bu inşa edilen kalelerden birinin içinde, miğferleriyle, kalkanlarıyla savaşan Romalıları görüyoruz. Elleriyle bir şeyi kavramışlar. Kabartmanın orijinalinde askerlerin elinde madenden yapılmış mızraklar olduğunu düşünüyoruz. Aşağıda ise Daclar betimlenmiş. Tozlukları, tunikleri, dağınık saçları ve sakallarıyla onları ayırt edebiliyoruz. Kampa saldırıyorlar. Tabii zaferi Romalılar kazanacak ama Daclar da kahramanca, yiğitçe savaşırken gösterilmişler. Yani düşman da en az Romalılar kadar güçlü görünüyor. Böylece burada Romalıların onlardan daha güçlü olduğu, güçlü bir düşmanı yenilgiye uğrattığı vurgulanmış oluyor. Eğer koç başının nereden geldiğini merak ediyorsanız, işte burada bir tane var. Romalıların herşeyi keşfettiklerini size söylemiştim. Burada bir kütük ucuna geçirilmiş koç başı ile kale duvarlarını yıkmaya çalışıyorlar.

Sütündeki belki de en dokunaklı, en ilginç sahne bu, en tepede yer alan sahne. Burada Dacların lideri Decebalus, D-e-c-e-b-a-l-u-s boğa üzerindeki zafer figürü gibi diz çökmüş durumda betimlenmiş. Elinde bir bıçak var. Ne yapıyor? Görüyorsunuz sağında, solunda Romalı askerler var. Esir alınmak üzere ve Roma'da Traianus onuruna düzenlenecek zafer alayında sergilenecek. Bunun olmasını istemediği için, kahramanca kendi hayatını sonlandırıyor. Romaların eline düşmemek için bıçağı kalbine saplamak üzere. Bu sütunda Romalıların Dacları bu kadar cesur olarak betimlemiş olmaları çok ilginçtir.

Roma'da, EUR'daki Roma Uygarlığı Müzesi'nde (Museo della Civiltà Romana) kalıplar ve modeller olduğundan bahsetmiştim. Burada Traianus Sütunu'ndaki tüm kabartmaların kalıbı var. Bu, müzede çektiğim bir fotoğraf. Burada tüm kabartmaların göz seviyesinde olduğunu ve rahatlıkla incelenebileceğini görmenizi istedim. Antik dönemde bunlara bakmak çok daha güç olmalıydı. Ama arka planın olasılıkla mavi renkli olduğunu belirtmeliyim. Ayrıca olasılıkla yer yer, madeni mızraklar gibi, sahneleri daha kolay okunur hale getirecek bazı ekler de yapılmıştı.

Eminim hepiniz New York'ta İkiz Kulelerin yıkıntılarına (Ground Zero'ya) gitmişsinizdir. Ondan birkaç blok ötede kule yangınlarında hayatını kaybeden itfayecilerin anısına yapılan bir anıt var. Burada bu anıtı görüyoruz: "Hayatını kaybedenlere ve hayatta kalanlara adanmıştır". Bu

anıtta ilginç olan, eğer Google'dan bulup Fireman's Memorial in New York sitesine girerseniz, bu anıtın tasarımcısının Traianus Sütunu'na olan hayranlığından ve burada sanatsal model olarak onu kullandığından söz ettiğini göreceksiniz. Buradaki kalabalık insan figürlerini; figürlerin yapılarla ilişkisini Roma'daki Traianus Sütunu'nundaki örnekleri model alarak tasarlamıştır.

En uçta, iki yanında kütüphane bulunan Traianus Sütunu'dan sonra bir tapınak yer almaktadır. Bunun derin portikosu, bağımsız sütunları, önde cepheye vurgu yapan merdiveni ile başka yerlerden de bildiğimiz tipte, geleneksel bir tapınak olduğunu görüyorsunuz. Burada aşağıdan yukarı uzanan spiral merdivenlerin betimleyen bir gravür görüyoruz. Burada ise, aşağı mezar odasına inen merdivenler var. Mezar odasında biri Traianus'a, diğeri Plotina'ya ait iki urne bulunmuştur. Tabii, bunlar burasının aynı zamanda Traianus'un mezarı olarak da kullanıldığını söylemektedir. Yani kazanılan zafer sadece askeri bir zafer değil, aynı zamanda ölüme karşı da kazanılan bir zaferdir.

Ve en tepe. Üzerinde St. Peter heykeli ile net bir şekilde görüyoruz. Ama bir sikke üzerinde burada duran orijinal heykelin tasviri var; Kaide, gövde ve Traianus heykeli. Traianus çıplak bir kahraman olarak betimlenmiş. Traianus sütunun zirvesine yerleştirilmiş olan bu heykelde ölümden sonra tanrılaşmış olarak tasvir edilmiştir. Sikkenin üzerindeki Traianus'dan Optimus Princeps olarak söz edilmektedir. Traianus'un çok sayıda ünvanı vardı, bunlardan biri de Dacicus, yani Dac Fatihi idi. Ama yaşamının sonunda bir de Optimus Princeps yani tüm zamanların en büyük *princeps*'i (önderi) ünvanı verilmiştir. Bu onun Augustus'dan bile büyük olduğu anlamına gelmektedir. Bu tartışılabilir ama sanırım Traianus'un Augustus'dan bile büyük bir imparator olduğu olasılıkla doğru bir saptamadır.

Bu yapı kompleksinin harika bir rekonstrüksüyonu. Burada girişi, arkasındaki atlı heykeli ve tanımladığımız tüm birimleri görüyoruz. Bakın bu çok ilginç. Kendinizi foruma girmiş gibi düşünün; burada duruyorsunuz, üzerinde Traianus'un adı yazılı bazilikaya ve arkasındaki Traianus Sütunu'na ve tapınağa doğru bakıyorsunuz. Burada durduğunuzda büyük olasılıkla Traianus Sütunu'nun sadece en tepesini görebiliyordunuz. Çünkü çok yüksek bir yapı olan Ulpia Bazilikası sütunun geri kalanının görülmesini engelliyordu. Bu çok teatral bir düzenlemeydi. Burada durup önce Traianus'u bir anlamda yaşarken görüyordunuz, sonra arkaya doğru baktığınızda sütunun üzerindeki, Ulpia Bazilikası üzerinde süzülüyormuş

gibi bir his uyandıran bronz heykelde tanrılaşmış halini görüyordunuz. Bu, Damascus'lu Apollodorus tarafından tasarlanmış olan çok etkileyici bir tablo. Sanırım, Gian Lorenzo Bernini gibi 17. yüzyıl mimarlarına kadar onun bir benzeri yok.

6. Bölüm. Traianus Çarşısı ve Hadrianus'un Tahta Çıkışı [00:59:30]

Traianus Çarşısı'nın Traianus Forumu ile ilişkisine tekrar bir bakalım Forum, Romalıların, doğal yapıyı değiştirerek oluşturdukları dikdörtgen bir alandı – anımsayacaksınız, burada da yer açmak için tepeyi traşlamışlardı – çarşı çok farklı bir düzenlemeye sahiptir. Burada Quirinalis Tepesi'nden geriye kalan çarşı tasarımının şekillendirilmesinde kullanılmıştır. Çarşı, büyük bir kısmı mermerden yapılmış olan forumun aksine tuğla kaplı betondan inşa edilmiştir. Forumda alacalı mermerler görmüştük. Burada ise çok farklı bir malzeme kullanılmıştır. Ama bir tepe yamacına katlar üzerinde yükselen bir yapı inşa ederseniz bu, kesinlikle en uygun malzemeydi. Geriye gidip Baia'daki kaplıcaya, Palestrina'daki Fortuna Primigenia'ya bakarsak, oralarda da aynı uygulamanın olduğunu görürüz. Quirinalis Tepesi'nden geri kalanın üstüne modern alışveriş merkezlerinin bir öncüsü inşa edilmiş.

Traianus Çarşısı'nda 150 dükkan var. Bu arada tüm bu yapılar; forum ve çarşı aynı zamana, yaklaşık olarak M.S. 113 yılına tarihleniyor. Burada farklı seviyelerde 150 dükkan görüyoruz. Bu, en alt seviyede eksedralardan birinin; girişin sağındaki eksedranın olduğu yer. Geniş, yarım daire şeklinde bir alana açılan dükkanlar. Bu Via Biberatica olarak bilinen cadde. Burada da kapalı çarşı var. Bunlar, tuğla kaplı betondan, çok yenilikçi bir biçimde farklı katlar üzerine inşa edilmiş. Burada geniş pencereler ve bir yarım kubbe görüyorsunuz. Birazdan bunun ayrıntısını göreceğiz. Geniş pencereler mimarların artık beton kullanımında son derece ustalaşmış olduklarının bir işaretidir. Artık böyle çok geniş pencerelerle masif duvar kütlelerinden kurtulabiliyorlardı ve bu konuda çok başarılıydılar.

Bunlar, Pompeii'dekilerden pek de farklı olmayan dükkanlar yani *taberna*'lar; beşiktonozlu küçük mekanlar, üzerlerinde bir çatı katı penceresi var. Burada dükkanların girişi travertenden yapılmış pervaz ve lento ile çevrili. Bu tema yapının her yerinde tekrarlanarak 150 tane seçenek oluşturulmuştur. Burada üstlerinde çatı penceresi, traverten dekoruyla, önlerinde kaldırımlarıyla bir dizi dükkan, *tabernae* görüyoruz. Şehir içinde şehir gibi. Burada da yol, çokgen taş işçiliği ile Roma yollarına çok benzer.

Burada ilk kattaki geniş eksedrayı, dükkanları görüyoruz. Burada, ikinci katta ilginç olan kemerli unsurların olmasıdır. Tuğla kaplamayı görüyoruz, gerçi tüm bunların *stuccolanmış* olduğuna inanıyoruz. Burada duvar ayakları. Çok dikkatli bakın, ortada bu ayaklar kemerli bir alınlığı ve onun iki yanında kırma üçgen alınlıkları destekliyor. Sanki kemerli tonozun arkasındaki manzaranın görünmesi için alınlık kesilmiş gibi. Bunu daha önce hiç görmemiştik. Evet, ödev konularını işlerken gördük ama o daha geç döneme aitti. Kronolojik olarak bu aşamaya kadar gerçek mimaride böyle bir şey görmedik. Ama resimde, örneğin burada gördüğünüz Met Cubiculum'da (Metropolitan Müzesi Cubiculum'u) görmüştük. Alınlık kesilerek, arkadaki başka bir şey görünür kılınıyor. Bu Roma mimarisinde, daha sonra göreceğimiz barok bir unsurun ilk denemesidir.

Eksedranın gerisinde içinde yine bir dizi dükkan bulunan bir halkatonoz yer alıyor. Burada da çatı pencereleri var. Bu Traianus Çarşısı'nın en ünlü caddesi. Bu arada burayı gezmek gerçekten çok keyifli. Çok yakın zamanda, birkaç yıl önce burada, içinde forumdan, çarşıdan birçok buluntunun sergilendiği, bol miktarda çok yararlı bilginin sunulduğu tamamen yeni bir müze açıldı. Roma'ya gidenlerin mutlaka görmesi gereken bir yer. Bu Traianus Çarşısı'nın ünlü Via Biberatica caddesi. Buraya geldiğinizde etrafınızda bir sürü harika dükkanla kendinizi yine şehir içinde bir şehirdeymişsiniz gibi hissediyorsunuz. Çokgen taşlarla rampalar yapma konusunda ne kadar yetenekli olduklarını görüyorsunuz. Aynı şekilde kaldırımlar, basamaklar. Yani yukarı tırmanırken bu iki seçenektan birini kullanabilirsiniz. Yine iki yanda *taberna*'lar, duvarlarda bu inanılmaz pencere açıklıkları yer alıyor.

Tüm yapının antik çağda neye benzediğini gösteren bir canlandırma. Eksedra, merkezdeki kemerli alınlık bezemesi, burada kırma üçgen alınlıklar. Çok ilginç bir mekan – birazdan ayrıntısını göreceğiz—üzerinde yarım kubbesi ile tonozlu bir yer. Betondan, duvarda geniş pencereler. Gördüğümüz Via Biberatica ve yukarıda kapalı çarşı. Yarım kubbeye hızlıca bakalım. Betondan yapılmış, *oculus*'u yok ama gördüğünüz gibi, onun dışında Baia'daki Mercurius Tapınağı'nın kubbesine benzer tipte. Burada da daha önce de belirttiğimiz gibi, Romalılar beton işçiliğinde ne kadar ustalaşmış olduğunu görüyoruz. Artık duvarlar üzerinde, daha önce hiç olmadığı kadar çok açıklık yapabiliyorlar ve yapıya daha fazla ışık girmesini sağlayabiliyorlar.

Traianus Çarşısı'nın belki de en önemli bölümü bu kapalı çarşı. Burası gerçekten iki kat üzerinde bir çarşı alanı. Restore edilmiş halini gösteren

bu resimde üzerinde çatı pencereleri ile bir dizi dükkan yani *tabernae* görüyoruz. Burada geçme tonozlar inanılmaz bir şekilde kullanılmış. Nasıl olduğunu birazdan göstereceğim. İkinci katta yine dükkanlar, bazılarının üstü neredeyse tamamen açık. Damascus'lu Apollodorus'un büyük başarılarından bir tanesi daha. Çarşığı da onun tasarladığını sanıyoruz.

Bu da çarşı kısmının bugünkü görünümü. Bunun öncüsü hangi yapı? Ferentino Çarşısı, çok önce sözünü ettiğimiz, tek beşiktonozu olan yapı, ya da yine daha önce gördüğümüz beşiktonozlu bazı *cryptoporticus*'lar. Burada da aynı tip çarşı binası fikrini görüyoruz. Ama bakın, Romalılar tuğla kaplı beton inşaatlarda ne kadar ustalaşmışlar. Hatta tonozları desteklemek için duvarlara gerek olmadığını fark etmişler ve tonozları burada yaptıkları gibi tek tek yerleştirilen ayaklar üzerine inşa etmişlerdir. Tavanı olağanüstü bir şekilde yükseltmişler. Sanırım ilk giriş dersinde de söylediğim gibi, başınızın üstünde bir sürü şemsiye açılmış gibi. Mekan o kadar açık hale gelmiş ki, içeriye kenarlardan, bu uzun kenardan ışık doluyor. Tüm sistem aydınlanmış.

Altta yine çatı pencereleri ile tipik bir dükkanlar var. Ama bu belki, hatta kesinlikle şimdiye kadar gördüğümüz en muhteşem, en ustalık gerektiren tonoz sistemi ve bundan buna ulaşılması için kat edilen yolun imparator Traianus zamanında verilen bir sınavı gibi. San Francisco'ya gidenlerinizin yolu oradaki alışveriş merkezine düşerse o yapının, iki yanda *taberna* benzeri mekanlarıyla, tonoz sistemi ile Roma mimarlığına ne kadar çok şey borçlu olduğunu görürsünüz. Demek istediğim, bu tip mekanların öncüsü kesinlikle mimarlıktaki bu gelişmelerdir.

Kalan son bir dakikamızda – ihtiyacım olan da o kadar -son bir anıt göstermek ve Traianus Dönemi'nden Hadrianus Dönemi'ne geçişle bağlantılı bir noktayı vurgulamak istiyorum. Campania'da, Napoli'den arabayla yaklaşık bir saatlik mesafede bulunan Benevento'da bir tak vardır. Bu tak 114 – 118 yılları arasında Traianus'un ve onun tüm başarılarının onuruna inşa edilmişti. Anıt, Traianus zamanında inşa edilen ve Roma'dan Benevento'ya uzanan, adını da Traianus'dan almış olan Via Traiana üzerindedir. Burada Traianus'un tüm başarılarının bir özeti verilmiştir.

Yapımında Roma'daki Titus Taki'nin genel formunun model alınmış olduğunu çok net bir şekilde görüyorsunuz. Merkezi tek bir kemerli geçit; iki yandaki çifte sütunu destekleyen kaideler; tepede bir yazıt; yazıtın iki yanında girinti yapan paneller. Tabii, ikisi arasındaki en önemli fark,

bunun sadece iç kısımda, merkezde tek bir friz üstünde kabartmaları olması, bunun ise çok daha fazla miktarda kabartmaya sahip olmasıdır. Burada Traianus'un tüm başarılarının ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiş olduğunu tekrar belirtelim. Yine bir Flavius mimarisinin bir Traianus yapısında model alınmış olmasından başka bunu göstermemin sebebi, üst kısımda yer alan bir çift sahnedir. Bu Traianus'un ardılı hakkında bilgi edinmemizi sağlayan çok ilginç bir kabartmadır.

Hadrianus'un takın alt kısımda hiçbir yerde bir tasviri yoktur, ama takın en üst kısmında yer alan iki sahnede karşımıza çıkıyor. Buna dayanarak araştırmacılar, sanırım çok doğru bir şekilde takın üst kısmının Traianus'un ölümünden sonra Hadrianus tarafından bitirilmiş olduğuna inanmaktadırlar. Hadrianus ne yaptı? Burada Traianus'un yanına kendi heykellerini koydurdu. Bunu yapmasının nedeni neydi? Evet güçlü bir egosu vardı; bundan Hadrianus Dönemi mimarlığından söz ederken bahsedeceğiz ama burada bundan fazlası var. Buradaki konu ardıllık konusu. Traianus 8 Ağustos 117 tarihinde öldüğünde resmi olarak belirlenmiş bir varisi yoktu. Kendi çocuğu olmayan Plotina Hadrianus'u çok seviyordu ve onun Traianus'un yerine geçmesini istiyordu. Olasılıkla Traianus'un da aklında aynı şey vardı ama ölümünden önce onu evlat edinmemiş olması biraz garip görünmektedir. Neden beklemişti? Ama Plotina ve danışmanları "Traianus'un öldüğünü duyurmamalım, bunu sır olarak saklayalım, Yarın Traianus'un Hadrianus'u evlat edindiğini ilan edelim" deyip, bunu da 9 Ağustos'da gerçekleştiriler. Ayın 11'inde de Traianus'un öldüğünü halka duyururlar.

Yani perde arkasında biraz dalavere yapılmıştı ama Traianus'un kendisinin veya Plotina'nın, kimin seçimi olursa olsun, Hadrianus seçimi çok doğru bir karardı. O da olağanüstü bir imparator oldu. Aklınızda tutmanızı ve tatil dönüşü hatırlamanızı istediğim tek bir nokta var. Geri döndüğümüzde Pantheon'dan, Tivoli'deki Hadrianus Villası'ndan söz edeceğiz. Traianus Forumu'ndan öğrendiğimiz önemli bir noktayı unutmamanızı istiyorum. Traianus, Apollodorus'un da yardımıyla mermer sütunları ve başka özellikleriyle forumda gördüğümüz geleneksel mimari ile tuğla kaplı beton duvarlarıyla çarşı binasında şekillenen tümüyle yenilikçi bir mimari tarzı bir araya getirmiştir. Bu, bugüne kadar gördüklerimizden çok farklıdır. Hadrianus'un da sadece Pantheon'da değil, Tivoli'deki villasında da aynı geleneği sürdürdüğünü göreceğiz. Kendinize iyi bakın. Teşekkürler.

[transkript sonu]

[başa dön](#)